

REFORMA SEKUNDÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ VE VAZBĚ NA VÝCHOVU K PODNIKAVOSTI

THE REFORM OF SECONDARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF EDUCATION FOR ENTREPRENEURSHIP

KRPÁLEK Pavel, (ČR)

ABSTRACT

This paper is aimed at the analysis of the changes, which are caused by the curricular reform in the secondary vocational education in the Czech Republic. A new didactical paradigm is drawn up on the base of the double stage curriculum, which includes the projection and achieving professional and key competences, which are helpful for students' motivation for entrepreneurship thinking. The research team of the Institute of Education and Communication CULS Prague would like to focus on this above mentioned issue in following period.

KEY WORDS

Secondary education, didactics, curriculum, professional and key competences, education for entrepreneurship, teacher training, grant project, didactical effectiveness, quality of teaching.

ÚVOD

Příchodem postindustriální "nové ekonomiky", doprovázené zřetelným posilováním role kvartární a terciární sféry ve struktuře národních ekonomik, dochází ke změnám ekonomických priorit, k restrukturalizaci a diverzifikaci výrobních i nevýrobních odvětví, ke změnám v profesní a kvalifikační struktuře, k nárůstu významu vědy, výzkumu a zejména vzdělávání. Lidé, kteří se budou chtít dokázat v informační a učící se společnosti uplatnit, musejí být totiž připraveni na práci se změnou, na proces celoživotního učení se, měli by být samostatní, aktivní, kreativní, flexibilní, sebevědomí a podnikaví.

Evropský kontext reformy sekundárního vzdělávání

Významný vliv na rozvoj a koordinaci národních vzdělávacích systémů států Evropské unie má Lisabonský proces, zabývající se koncepcí vzdělávání a odborné přípravy v Evropě do roku 2010. Již v březnu 2000 vytyčila Evropská rada v Lisabonu hlavní strategický cíl pro období let 2000 - 2010: Evropa by se měla stát nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomikou na světě, která čerpá ze znalostí a dovedností a je schopna nepřetržitého hospodářského růstu při současném dosažení většího množství pracovních příležitostí a větší sociální soudržnosti. Informace, data, znalosti, dovednosti - a v konečném synergickém důsledku kompetence - tím získaly prioritní postavení, pozornost byla zaměřena na oblast vzdělávání a učení se, na optimalizaci formálního vzdělávání, na jeho dostupnost pro všechny občany a provázanost se složkami neformálního a informálního vzdělávání, na otevírání se a integraci systémů vzdělávání. Uvedený cíl a strategie Lisabonského procesu iniciovaly

přípravu a schválení Pracovního programu, formulujícího cíle systémů vzdělávání a odborné přípravy, na kterém se shodli ministři členských států Evropské unie, zodpovědní za vzdělávání a odbornou přípravu. Evropská komise v této souvislosti vytyčila pro státy Evropské unie tři strategické záměry a třináct cílů:

Strategický záměr č. 1:

Zlepšování kvality a efektivity systémů vzdělávání a odborné přípravy v EU

Cíl 1.1: Zlepšení vzdělávání učitelů

Cíl 1.2: Rozvíjení klíčových kompetencí ve společnosti založené na znalostech

Cíl 1.3: Zpřístupnění informačních a komunikačních technologií pro všechny

Strategický záměr č. 2 :

Zajištění přístupu ke vzdělávání a odborné přípravě pro všechny

Cíl 2.1: Vytvoření prostředí otevřeného pro učení

Cíl 2.2: Zvýšení atraktivity učení

Cíl 2.3: Podpora aktivního občanství, rovných příležitostí, sociální soudržnosti

Strategický záměr č. 3 :

Otevření systémů vzdělávání a odborné přípravy okolnímu světu

Cíl 3.1: Posílení vazeb mezi světem práce, výzkumem a ostatní společností

Cíl 3.2: Rozvíjení podnikatelského myšlení

Cíl 3.3: Zkvalitňování studia cizích jazyků

Cíl 3.4: Posílení mobility a výměn

Cíl 3.5: Rozvíjení evropské spolupráce.

Cíle, které jsou relevantní z hlediska prezentované problematiky, jsou ve shora uvedeném přehledu podtrženy. Pro práci na jednotlivých strategických záměrech a cílech byly v Evropské komisi vytvořeny pracovní skupiny, tvořené zástupci členských zemí. Závěry pracovních skupin mají přitom pouze formu doporučení pro inspiraci školských reforem, probíhajících v rámci Evropské unie. Jejich smyslem není unifikace, ale nabídka zkušeností a osvědčených přístupů, které v některých zemích přispěly k prokazatelnému zlepšení výsledků vzdělávání, k růstu kvality a efektivity edukace. Jednou z cest k dosažení tohoto cíle byla zdárná implementace promyšleného systému cílových parametrů vzdělávání, strategie jejich dosahování a tvorby evaluačních nástrojů. Zvýšená pozornost byla již ve fázi tvorby koncepcí věnována co nejpřesnější specifikaci cílových kompetencí ve vzdělávání a jejich integraci do kurikulárních dokumentů.

Koncepční rámec vzdělávání v České republice

V únoru 2001 byl vládou České republiky přijat Národní program rozvoje vzdělávání, běžně označovaný jako "Bílá kniha". V souladu s aktuálními trendy vzdělávání v Evropě poskytuje tento dokument základní systémovou vizi vzdělávání v České republice. Systém vzdělávání je pojímán jako prostupný celek, umožňující volné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním s možností získání stejné kvalifikace různými cestami kdykoliv v průběhu života.

Pro oblast středního odborného vzdělávání byl zpracován Státní program odborného vzdělávání. Byla uplatněna koncepce dvoustupňového kurikula, tvořená základním a školním kurikulem. Požadavky státu na odborné vzdělávání vyplývají ze standardů středoškolského odborného vzdělávání. Tyto standardy mají podobu základního kurikula, strukturovaného podle úrovní a směrů vzdělávání. Národním ústavem odborného vzdělávání v Praze jsou

koncipovány pro jednotlivé obory vzdělání rámcové vzdělávací programy jako určující normy pro tvorbu školního kurikula v podobě školních vzdělávacích programů. Školní vzdělávací programy zpracovávají podle svých konkrétních podmínek jednotlivé střední školy. Důraz je kladen zejména na následující aspekty:

1. zajištění připravenosti absolventů pro celoživotní učení se – poskytnutí metodických nástrojů pro efektivní práci s informacemi, tvořivost, aktivita, hodnotová orientace,
2. podpora zaměstnatelnosti absolventů v průběhu celého jejich dalšího života – flexibilita, adaptabilita měnícím se podmínkám trhu práce, schopnost rychlé rekvalifikace, širší profesní orientace, průřezové (integrované) znalosti,
3. široký všeobecný a obecně odborný základ vzdělání jako předpoklad pro změny profesí,
4. klíčové kompetence jako schopnosti, dovednosti, postoje, hodnoty a další charakteristiky osobnosti, umožňující člověku jednat adekvátně, pružně a efektivně v různých pracovních a životních situacích.

Vzdělávání orientované na kompetence (competence based learning) je založené na zvládnutí metod jak se efektivně učit, jak využívat moderní informační a komunikační technologie, jak s jejich pomocí zvládat práci s informacemi, ale také na schopnostech kritického myšlení a hodnocení, komunikace, týmové práce, autonomního jednání a řešení problémů. Do výuky by měly být podstatně více zařazovány praktické činnosti a rozvíjeny mezipředmětové vazby, výuka by měla probíhat v integrovaných celcích s preferencí těch formy výuky, které usnadňují vnitřní diferenciaci a individualizaci učení. Patří sem zejména integrované formy výuky a projektová výuka, které jsou založené na aktivitě a samostatnosti žáků, umožňující problematiku mnohem lépe pochopit, proniknout do větší hloubky a zvládnout ji prakticky. Na nové pojetí kurikula a na zavádění odpovídajících metod a forem výuky je nezbytné začít učitele didakticky připravovat.

Prioritní komponentou klíčových kompetencí jsou informační gramotnost a výchova k podnikavosti. Problematikou funkční a informační gramotnosti se zabývá koncepce Státní informační politiky ve vzdělávání České republiky, jejímž cílem je vytvoření předpokladů pro ovládnutí práce s informacemi na bázi moderních informačních a komunikačních technologií jak studenty, tak i učiteli na všech stupních a typech škol, integrace těchto technologií do výuky, související vzdělávání učitelů, napojení škol na informační infrastrukturu společnosti a vytvoření morálního kodexu práce s informacemi. V souvislosti s tím byla definována funkční a informační gramotnost, přičemž dosažení informační gramotnosti všech občanů jako nezbytný předpoklad pro rozvoj a uplatnění osobnosti ve 21. století se stala v této sféře jednou z národních priorit. Česká informační politika chápe informační gramotnost jako schopnost uvědomit si a formulovat své informační potřeby, orientovat se v informačních zdrojích, vyhledat informace prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, nalezené informace vyhodnotit a využít při řešení konkrétní životní situace nebo odborného úkolu. Výchova k podnikavosti je chápána jako cílevědomá snaha vzdělavatelů formovat postoje vzdělávaných k podnikání a vytvářet schopnosti, které jim umožní do sféry podnikání úspěšně vstoupit, zejména kreativitu, nezávislé kritické myšlení, zodpovědnost, ochotu a schopnost přiměřeně riskovat. Uvedené vlastnosti mají úzkou vazbu právě na klíčové kompetence, které je jako výsledky vzdělávání řeší.

Průmět problematiky klíčových kompetencí a výchovy k podnikavosti do výzkumné činnosti Institutu vzdělávání a poradenství ČZU v Praze

Řešitelský kolektiv pedagogických a vědeckovýzkumných pracovníků Institutu vzdělávání a poradenství České zemědělské univerzity v Praze (IVP ČZU) považuje implementaci klíčových kompetencí a výchovy k podnikavosti do systému středního odborného vzdělávání za natolik zásadní, že na toto téma připravil návrh projektu Grantové

agentury České republiky pro řešitelské období 2009 - 2011. Základním cílem grantového projektu je nalezení optimálních způsobů zakomponování klíčových dovedností a výchovy k podnikavosti do systému oborových didaktik, tak aby bylo možné v tomto duchu systematicky vzdělávat učitele odborných předmětů. Tato implementace úzce souvisí s kurikulární reformou, zejména s její aplikační fází, kdy střední odborné školy si autonomně vytvářejí na bázi příslušných rámcových vzdělávacích programů své vlastní školní vzdělávací programy. Cíle vzdělávání jsou při tom bezprostředně vázány na kompetence absolventů. Požadavky trhu práce jednoznačně směřují k posílení samostatnosti žáků, k převzetí části odpovědnosti za jejich další odborný růst jimi samými (self-responsible learning) a k výchově k podnikavosti. Posledně jmenovaný atribut je obzvlášť aktuální a pozornost mu je v rámci vědeckovýzkumné činnosti věnována v celé Evropě i v zámoří.

Základem výchovy k podnikavosti jsou kompetence odborné, výcvik jak založit a vést podnikání, jak efektivně řídit firmu. V této oblasti má tradici ekonomické vzdělávání, kde na katedře didaktiky ekonomických předmětů, Fakultě financí a účetnictví Vysoké školy ekonomické v Praze (KDEP FFÚ VŠE) je do přípravy učitelů ekonomických předmětů začleněna problematika integrovaných forem výuky, zejména fiktivních (cvičných) firem, studentských firem (program Junior Achievement), cvičných kanceláří, předmětových cvičení, různých forem praxí v podnikové sféře a projektové výuky. Předkládaný projekt s participací tohoto pracoviště počítá, je koncipován jako meziuniverzitní a je primárně zaměřen na systémové propojení integrovaných forem výuky s výchovou k podnikavosti a jejich začlenění do přípravy učitelů odborných předmětů, tak aby na tomto základě bylo možné projektovat kvalitní školní vzdělávací programy, které budou obsahovat integrované odborné předměty, v jejichž rámci budou rozvíjeny klíčové kompetence žáků, jejich informační dovednosti a budou vychovávat k podnikavosti a dále též připravovat kvalifikované učitele odborných předmětů, kteří budou schopni efektivně plánovat, organizovat a vést přímou výuku v integrovaných prakticky orientovaných předmětech na bázi portfolia aktivizujících vyučovacích metod, problémového vyučování a integrovaných forem výuky.

Spolunavrhovatelé grantového projektu z KDEP FFÚ VŠE budou v období let 2008 - 2010 spolupracovat v oblasti výzkumu a implementace výchovy k podnikavosti s Ústavem inženýrské pedagogiky a humanitních věd Materiálovotechnologické fakulty Slovenské technické univerzity se sídlem v Trnavě (ÚIPHV MtF STU) na grantovém projektu MŠ SR KEGA 3/62116/08, který se zabývá zavedením předmětu Vedení k podnikavosti do studijního programu Učitelství technických odborných předmětů. Tato spolupráce je reciproční. ÚIPHV MtF STU je zároveň cenným zahraničním partnerem navrhovaného českého grantového projektu, spolu s dalším zahraničním partnerem - katedrou pedagogiky Národohospodářské fakulty Ekonomické univerzity v Bratislavě. Návrh grantového projektu má tak parametry mezinárodního meziuniverzitního projektu s průřezovým didaktickým zaměřením, protože postihuje oborové didaktiky technického i humanitního zaměření.

ZÁVĚR

Mezi výstupy navrhovaného grantového projektu patří inovace v pojetí výuky didaktiky odborných předmětů na pracovišti IVP ČZU zařazením výzkumu podložené problematiky integrace klíčových kompetencí a výchovy k podnikavosti do systému vzdělávání budoucích učitelů odborných předmětů (doplnění kurikula příslušných oborových didaktik), dále komplexní vědecká studie o koncepci a začlenění integrovaných vyučovacích předmětů, zaměřených na rozvoj klíčových kompetencí a výchovu k podnikavosti do kurikula (vědecká monografie), prakticky orientovaná příručka pro učitele odborných předmětů na

středních odborných školách (se zaměřením na skupinu prakticky orientovaných integrovaných odborných předmětů) a mezinárodní vědecká konference, umožňující disseminaci poznatků a porovnání zkušeností s podobně orientovanými výzkumy v zahraničí.

ANOTACE

Příspěvek je zaměřen na analýzu změn, které vyplývají z probíhající kurikulární reformy středního odborného vzdělávání v České republice. Nové didaktické paradigma je koncipováno na bázi dvoustupňového kurikula, zahrnujícího projekci a dosahování odborných a klíčových kompetencí, které se úzce vztahují k implementaci výchovy k podnikavosti. Uvedenou problematikou by se v následujících třech letech chtělo řešitelské pracoviště Institutu vzdělávání a poradenství ČZU výzkumně zabývat.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sekundární vzdělávání, oborová didaktika, kurikulum, odborné a klíčové kompetence, výchova k podnikavosti, vzdělávání učitelů, návrh grantového projektu, didaktická efektivnost, kvalita výuky.

LITERATURA

1. **EISENBERG, M. B. - LOWE C. A. - SPITYER, C. A.** 2004. *New Book: Information Literacy: Essential Skills for the Information Age*, Second Edition, [online] 2004, [cit. 2004-09-10] In: <http://www.big6.com>
2. **HUSA, J.** 2007. Projektování modelů výuky jako součást pedagogické praxe. In: *Sborník z mezinárodní vědecké konference „Pedagogická prax – současnost a perspektivy“*. UKF Nitra, SR, 2007, s. 153 – 157, ISBN 978-80-8094-145-1
3. **IVÁNEK, M., SANDANUSOVÁ, A.** 2005. Niektoré možnosti využívania nových technológií v edukácii,. In: *Acta humanica*, 1/2005, FPV Žilinskej univerzity, ISSN 1336 - 5126
4. **KRELOVÁ, K.** 2005. Nové formy vzdelávania. In: *Technika – Informatyka – Edukacja. Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji informatycznej*. Rzeszów : Wydawnictwo Oświatowe Fosze, 2005, s. 120 – 125. ISBN 83-88845-55-1
5. **KRÍŽ, E.** 2000. Využití moderních metod a médií žáky středních škol při samostatném získávání a osvojování odborných informací. In: *Sborník z mezinárodní vědecké konference „Poslání učitele v učící se společnosti“*. Praha, ČZU, 2000, s. 125 – 130, ISBN 80-213-0675-0
6. **NOVÁK, J.** Riadenie vyučovacieho procesu v odborných ekonomických predmetoch. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Analýza kompetencí učitelů odborných ekonomických předmětů“*, 31.5.2007, VŠE Praha, nakladatelství Oeconomica, s. 54 - 59, ISBN 978-80-245-1198-6
7. **ŠLOSÁR, R.** 2002. K zvyšovaniu pedagogickej kvalifikácie učitelov vysokých škôl. In: *Sborník ze II. mezinárodní vědecké konference „Uplatňovanie aktivizujúcich metód a foriem vo vysokoškolskom vzdelávaní“*. Nitra: SPU, 2002, s. 78 – 80, ISBN 80-8069-053-7
8. **VELICHOVÁ, L.** Sociálne kompetencie v cvičnom firme. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Analýza kompetencí učitelů odborných ekonomických*

předmětů“, 31.5.2007, VŠE Praha, nakladatelství Oeconomica, s. 102-106, ISBN 978-80-245-1198-6

9. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: “Bílá kniha”*. Ústav pro informace ve vzdělávání, MŠMT ČR, Praha, 2001, 98 s., ISBN 80-211-0372-8
10. *Státní informační politika - cesta k informační společnosti*. Dokument [online] [cit. 2005-11-26] Dostupný z www: <http://www.vlada.cz/rady/sip/dokumenty/sip.win.htm>
11. *The Four Pillars of Education*. [online] [cit. 2001-11-02] Dostupný z www: <http://193.242.2/delors/fourpil.htm>
12. *Vzdělávání a odborná příprava v Evropě: různé systémy, společné cíle do roku 2010*. Pracovní program formulující cíle systémů vzdělávání a odborné přípravy, [online] [cit. 2006-10-02], MŠMT ČR, Výzkumný ústav pedagogický, Praha, Dostupný na Internetu: <http://www.vuppraha.cz/index.php?op=sections&sid=155>

KONTAKTNÍ ADRESA

doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc.
Institut vzdělávání a poradenství, Česká zemědělská univerzita Praha
V Lázních 3, 159 00 Praha 5 – Malá Chuchle, Česká republika
E-mail: krpalek@ivp.czu.cz

Recenzent: doc. PhDr. Vladimír Manda, CSc.